

fizik svetovnega pomena, ki je najbolj znan po enoti za hitrost *mach*, čeprav je njegov znanstveni opus veliko širši in ga kot vzornika Albertu Einsteinu lahko štejemo tudi kot predhodnika relativnostne teorije in utemeljitelja moderne kozmologije. Njegovo znanstveno delo je bilo že opisano v tem Zborniku. Namen tega prispevka je osvetliti povezavo Ernsta Macha z našimi kraji, kjer je preživel dobršen del svoje mladosti v graščini svojih staršev na Velikem Slatniku pri Novem mestu. Žal gospodarjenje očeta na tej graščini ni bilo uspešno in so jo morali prodati, kar je zlasti pri otrocih povzročilo veliko težav in žalosti.

Kot že v več zadnjih številkah Zbornika je tudi v tem Lidija Wagner objavila Gradivo za bibliografijo zgodovine naravoslovja in tehnike (str. 310–318).

Jože Maček

Igorja Grdine **Poti v zgodovino**, Založba ZRC, Ljubljana 2004, 120 str.

V slovenskem akademskem okolju se za posameznega avtorja (akademika) skoraj ne spodobi reči, da je dober, kaj šele, da je odličen ali enkraten. Še težje si človek lahko privoščiti trditi, da je neko delo inteligentno, izzivajoče, pomirjujoče, vznemirjajoče, zabavno, iskriivo, kratkočasno, razmišljajoče, pogumno ali izvirno. Toda, če ocenjujete delo Igorja Grdine, brez takšnih in podobnih pridevnikov ne gre. Ne gre tudi brez jasnega priznanja, da govorimo o enem od dveh nadpovprečno talentiranih piscev med slovenskimi zgodovinarji oz. akademiki nasploh. Drugi je Marko Štuhec, dokaz zato pa njegova knjiga *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren ...*

Kakor koli že, knjiga Igorja Grdine *Poti v zgodovino* ima enega najbolj vabljivih predgovorov, kar jih poznam. Človeka mika, da bi ga začel prebirati naglas.

Celotno delo pa premore celo vrsto odlomkov, ki jih lahko jemljemo tudi kot vzorčne primere upora zoper mediokritetnost in neumnost, ki krasita nekatera druga dela naših kolegov ...

Kako brati knjigo:

Nedvomno sodi na nočno omarico. »Konzumirati« jo kaže počasi, esej za esejem; pustiti, da stvari v miru stečejo v glavo in se razporedijo po možganih. In končno, knjiga je več kot pripravna za bolj ambiciozne študente, ki pa jih obenem kaže še dodatno opogumljati, da pogledajo tudi v tekstovno zakulisje ter sledijo referencam, namigom in izvirnim metaforam.

Avtor namreč ne more brez metafor, dobrih seveda, zaradi česar je njegov jezik bogat in sočen, hkrati pa neposredno kaže, kje so ga polomili nekateri drugi pred njim, ko so svoje stavke pretirano zapletli. Komplicirati namreč ne pomeni pisati strokovno.

Stil Igorja Grdine zahteva določeno predznanje, zato ga ni lahko prevajati. Pa vendar se vse pogostejše dogaja, da njegova dela najdemo v nemškem, slovaškem in angleškem jeziku. Glede na to je dobra protiutež tistim, ki zase vse prehitro radi zapišejo, da »redno predavajo in objavljajo članke v različnih evropskih državah in v ZDA«. Tudi sam je v primerjavi z avtorji, ki se kitijo s citiranim, vse preveč skromen, toda to je že del druge zgodbe ... Vrnimo se h knjigi!

Čeprav sem večino besedil poznal že iz računalnika – avtor mi jih je tu in tam poslal, še preden so izšla, sem knjigo bral še enkrat, predgovor pa vsaj trikrat. In bolj kot sem bral, bolj me je Grdinova govorica spominjala na značilno pripoved najbolj duhovite generacije angleških zgodovinarjev. No, morda ne ravno generacije, Carr in Taylor sta bila namreč nekoliko starejša od Thomsona, Stona in Hobsbawma. Prav tako si ne morem kaj, da ob zadnjem odstavku uvodnih pripomb k drugemu delu knjige, kjer Grdina pravi, da zgodovinarjeva zadeva ni knjigovodska registracija tistega, čemur pravimo dejstva, temveč kolikor mogoče intenzivno premišljevanje o vsem, kar v sedanjosti konstituira preteklost, ne opozorim tudi na Carlyleja, Trevelynana ali Macaulayja.

Grdina me je namreč pripravil tudi do tega, da sem šel znova pogledat, kaj o poteh (in stranpoteh) v zgodovino pravi slednji (Macaulay), ki mu je, vsaj tako mislim, še posebej pri srcu, oz. kaj o vsem skupaj meni E. H. Carr, človek, ki je na novo aktualiziral vprašanje: Kaj je zgodovina?

Poglejmo najprej k Macaulayju, ki je menil, da dobre zgodovine ni težko pisati. S tem je seveda mislil na tisto zgodovino, ki povzema dopise in zbira odlomke iz govorov, ki v pravšnji meri trosi

pridevnike občudovanja in sovraštva, ki prikazuje protislovja v značajih velikih ljudi in poudarja, kako da so se v njih združevale številne nasprotujoče si kreposti in pomanjkljivosti, pri tem pa si kar naprej pomaga z izrazoma *z* ali *brez* ...¹ Biti res velik zgodovinar je nekaj drugega. Po mnenju duhovitega Angleža je biti res velik zgodovinar » ... bržkone ena izmed najredkejših intelektualnih odlik. Veliko znanstvenih del je res odličnih ... ne poznamo pa zgodovine, ki bi se ... približala temu, kar bi zgodovina morala biti«;² in to je tista vrsta »književnosti«, ki si jo »vladarja Razum in Domišljija« znata pravično razdeliti. Predvsem pa Grdina ustreza tistemu delu Macaulayjevega razmišljanja, v katerem le-ta trdi, da mora imeti zgodovinar dovolj močno domišljijo, da naredi pripoved prikupno in barvito«, obenem pa mora ta svoj talent popolnoma obvladati, saj se samo tako lahko zadovolji z gradivom, ki ga najde »in ne dodaja svojih prispevkov tam, kjer je gradivo pomanjkljivo«.³

Biti mora duhovit in globok mislec, obenem pa posedovati nadzor, ki mu prepreči, da bi tlačil dejstva v kalup svojih hipotez. Samo ta, ki po Macaulayjevem mnenju zna pravilno oceniti te malodane nepremagljive težave, se ne bo čudil temu, da je doslej večina piscev obnemogla bodisi pri pripovednem bodisi analitičnem delu zgodovine. Bralci/ke naj mi oprostijo, toda ko prebiram Macaulayja, pogosto slišim Grdino, zato si bom privoščil še eno soočenje obeh avtorjev. Mislim predvsem na del, v katerem nam Anglež secira herodotovski govor in ugotavlja, da gre pri njem za rezultat preprostega uma z veliko domišljijo. »Otroci in služniki [(sem bi lahko umestili še kakšnega slovenskega historika) so namreč] presenetljivo herodotovski v svojem pripovedovanju.«⁴ Njihovo predstavo o, tem kaj je dobro napisana zgodovina, izdaja naklonjenost k opisom in naštevanjem ali prilagajanje opisanega nekemu vnaprej zamišljenemu pomenu. Nekako nočejo razumeti, da ima »zgodovina svoje ospredje in svoje ozadje; njeni slikarji [pa] se med seboj razlikujejo po tem, kako uravnavaajo perspektivo med njima«.⁵ Razumejo sicer, da je dogodka potrebno razporediti, ene predstaviti v velikem, druge v zmanjšanem obsegu, toda po drugi strani pozabljajo, da nobena zgodovina ne more predstaviti celotne resnice. Prav tako je nekatere posameznike težko prepričati, da niso niti advokati niti politologi, njihovo področje dela pa ne politika niti pravdanje. Še najmanj pa jih je mogoče prepričati v to, da njihova interpretacija ni samoumevni sestavni del (pol)preteklosti, ki jo opisujejo.

Slednji namreč vse preveč verjamejo, da je določena dejstva mogoče prirediti točno določenim načelom. V načelu se sicer sklicujejo na strokovno nevtralnost v praksi pa nekatere pojave izpostavljajo, druge pa spregledujejo. Pri tem ne gre zato, da trdijo nekaj, kar bi bilo popolnoma napačno, nenazadnje so vsi pojavi, s katerimi se ukvarjajo, podrejeni vrsti razmerj. To kar počnejo, je nekaj drugega. To je to o čemer je pisal tudi naš tukaj že precej nadlegovani Thomas Babington: »malo pretiravanja tukaj, malo zakrivanja tam, prebrisana raba pridevnikov, beden in prediren skepticizem do dejstev na eni strani in primerna lahkovernost do vseh poročil na drugi strani lahko naredijo [iz nekoga] svetnika [iz nekoga drugega pa] tirana ...«.⁶

Nekaj podobnega je ugotavljal tudi E. H. Carr, ko je skušal odgovoriti na vprašanje: Kaj pravzaprav je zgodovina (?), njegovo prostodušnost, zavzetost in originalnost pa srečamo dvainštirideset let kasneje tudi pri avtorju *Poti v zgodovino*. V prvi vrsti oba trdita, da se zgodovinarji celo v arhiv podajamo z določeno intelektualno, politično in konceptualno prtljago predznanja, kar nedvoumno vpliva na našo interpretacijo najdenega materiala. Tako kot Grdina desetletja kasneje, je tudi Carr je ljudi, po naravi nagnjene k temu, da se motijo, razumel kot bitja, ki zaradi svoje prevelike vpetosti v čas in prostor niso sposobna spoznati absolutne resnice. S tem po drugi strani ni nikakor želel zanikati obstoja resnice – takšno zanikanje bi namreč onemogočilo kakršno koli sodbo oz. izenačilo vse oblike zgodovinopisja –, temveč je trdil le, da je vse, kar zgodovinarji naredimo, lahko le njen nerodni in delni približek. Ta dvojnost je kasneje postala nekakšna njegova zaščitna znamka. Po eni strani je trdil, da sta prepričanje o nevtralnosti dejstev in vera v vzgojne učinke zgodovine zgolj rezultat racionalno-liberalne znanosti

¹ Thomas Babington Macaulay, »The Romance of History«, Henry Neele, London 1828. Tukaj citirano po Fritz Stern, *The Varities of History*, Vintage Books, New York 1973, str. 72.

² Ibid.

³ Ibid., str. 73.

⁴ Ibid., str. 77.

⁵ Ibid., str. 77.

⁶ Ibid., str. 80.

19. stoletja, po drugi pa prisega na svobodni dostop do podatkov, pomembnih za rekonstrukcijo preteklosti določene skupnosti.

Kasneje so (in tukaj nastopi s svojim komentarjem Grdina) gospodarska, socialna, procesno strukturalna in antropološka zgodovina historijo razprle v tematsko neomejeno stroko. Pri tem pa ne gre spregledovati, da so ustvarile dovolj stroge konceptualne *obrazce*, *scheme* in *matrice*. Vse po vrsti so bolj ali manj izrazito podlegle ambiciji, da konstituira zgodovino kot strogo *znanost*.

Po drugi strani so seveda pozabile, da so dolžne predstaviti predvsem duh in značaj posamezne dobe. Da morajo s premišljenim izbiranjem, izločanjem in urejanjem »resnici« vdhiniti privlačnost, ki si jo je doslej prisvajala književnost. Da mora njihova pripoved uveljavljati ustrezno hierarhijo, pri čemer pa merila, v katerih predstavljajo določene dogodke in njihove akterje, slednjih ne smejo povečevati oz. zmanjševati glede na njihovo imenitnost, temveč glede na to, koliko razodenejo stanje družbe in človekovo naravo ...

Ali kot pravi Grdina, slovenske inačice takšne ali drugačne »nove zgodovine« se niso znale oziroma zmogle sprijazniti z njeno »naselitvijo« v območju *vede* – ki ima definirano samo metodologijo oziroma »tehniko«. Neustavljivo jih je privlačil zgled najrazličnejših disciplin znanosti, ki se lahko pohvalijo tudi s sistem(at)sko »sintagmatiko« in »paradigmatiko« ter z relativno stabilno strukturiranim »predmetom«. Specifičnost zgodovine je bila odmišljena oziroma dana v oklepaj; njeno *polje radovednosti*, ki se je od nekdanj odločilno opredeljevalo s temporalno in ne s predmetno fakticiteto, se je moralo določiti na novo. Usmerjenost k posebnemu problemskemu sklopu je namreč slej ko prej odločilna za (samo)vzpostavitev različnih vej znanosti, ki se do celovite podobe sveta lahko prebijejo samo naknadno, skozi mozaično sopostavitev svojih parcialnih analiz. *Historia*, ki je kot verodostojno poročilo o preteklosti – oziroma kot njen racionalno konceptualiziran komentar – težila k sintetizirajočemu povzemanju, se je poskusila vrsti v scientistični dispozitiv. Pojem družbe, ki se je v znanstvenem diskurzu 19. in 20. stoletja razpotegnil čez vso človeško *sedanjost*, se je zdel še posebej pripraven za to, da postane predmetnostrukturni okvir zgodovine.

Po drugi strani Grdina ugotavlja, da zgodovinarjevo delo, ki se vselej lahko izteče le v »preliminarno poročilo« – v oziroma repliko v dialogu/polilogu –, preprosto ne more računati na to, da bo kdaj koli kaj drugega kot nedokončana zgodba. Zato se bo zmerom soočalo z nekakšnim preostankom – in bo tako imelo tudi prihodnost. Raziskovanje/pisanje *historie* bo še naprej, kar je bilo od nekdanj – avtorsko dejanje v popolnem pomenu besede. Nikoli ne bo postalo vseeno, kdo se ga loti.

Oto Luthar